

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн.

№ 97 (15782) ♦ 1996 чылдың июль 23, вторник

Ат салган шагы 19.00. ± Салар өртөгө 500 рубль.

Республикада болушкуннар, фактылар,

БАШТАЙГЫ САРААТТАР

Танды кожуну чагырамын көдөз ажылдагы талазы-биле оракачын Алексей Борисовтун дыктаны-биле алырга, июль 17-нүн хунуна кожунда 740 тонна сизген белеткенген.

Божык совхозтун сизгенчелери киргеш, 320 тонна сараатты салганнар. Дараа азында «Шаган» совхозу 60 тонна, «Кара-Буудун» совхозу 10 тоннаны белеткеп алганнар.

Савый-оол ООРЖАК.

ДИАГНОЗ ТУРГУЗАР ЛАБОРАТОРИЯ

Тыва Республиканың Калык камгала, эм аймакы болган техниктиг хандырылга яамызынын чанында эмнээшкин-биология айтырыгларынын талазы-биле хой адырыг эртем лабораториясына диагноз тургузар филиал «Дельфи» дээр чаа дериг-херексел бо чылдын июльдан эгелен ажылдап эгелээн.

ЧОННУЦ КАДЫКШЫЛЫ

Курортологиянын Томск хоорайда хоочун эртем-инженер институту бо чылдың 75 харлаанын демделгезин. Оон эртем ажылдакчылары Тыва Республиканың Калык камгала, эм-тан болган техниктиг хандырылга яамызынын чанында медицина-биология айтырыгларынын талазы-биле хой адырыг эртем лабораториясына диагноз тургузар филиал «Дельфи» дээр чаа дериг-херексел бо чылдын июльдан эгелен ажылдап эгелээн.

Шинчилелдерни чорутканынын соонда язмачуру аарыларга ралонун аржаанары ажыгларыннын методиктиг сумелерин эртеме үндөйлөп, ажылдап кылдыр.

Эртем экспедициязынын составында терапевт, невропатолог, акушер-гинеколог, бальнеолог, лаборант амчидер кирип турар. Амгы үеде Шинчилел аржаанында эмненип турар кижилерге медициналык белик мергежиллиг дузазын көргүзөр. Ук аржаанга кээп, дуза алырыңче күнелдиг кижилерни чалап турар.

БИСТИН КОРР.

ШУУРГАНЫН УРЖУУ

Бурунгу күн кезээ, 8 шак 33 минута турда, муруну-чөөн чүктен казыры дег бөздөңнөр күштүг хатшуурган чалгыны наймалдады таваран.

Алексей АИР.

Ыдыктыг кызыгаарда ХАРЫПЗАА БЫЖЫККАН

Минусинск хоорайның чурттакчыларының Кызыл-дык кызыгаар отрядынын айлыкчылары-биле быжык шөф харылдаа уламчылашкан.

Тудуг материалдары болгаш мебель чүдүргөн чүкк машиналары бир ай хуусаала ук заставга чедип кээрин, септелгени дораан чорударың дыктанган. Минусинскиден келген оолдар өөредилге төвүнге белеткеп эртекш, езу-луг абалыны киргизер үеде септелге ажылдары доостур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ЧАЗААНЫН ДОКТААЛЫ

1996 чылдын июль 15. № 322. Кызыл хоорай.

Тыва Республиканың Чазанын доктаалы дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында.

2. «Ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

гаш эскерилгелерин кириер: а) ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп салар чурумун.

7 пунктуун адалкы 6 пунктуун дараазында эдилгелдиг айттыр: «Кискилерге, ларектарга (пиводал ангылда), онак баранарын салдылар харжактардан, автомашиналардан, чуртталга бажынарлардан, квартираларда ажыктанган магазиннерге, коммунал болгаш хуу секторунун кварталарында, гаражтарга, дачаларга, ишти чуртталга бажынарларда, автовокзалдарга, аэропорттарга, хем транспорттун доктар черлеринге, эмнелге-профилактиктиг албан черлеринин деңгээлине, өөредилге черлеринин болгаш бичи уругулар албан черлеринин чогуунда салдыг бажынарларынга, өөредилге черлеринин

деңгээлинге хувааланып барылаалар, республиреско-тизмисер.

Ойнап алынган лотолар өртөөн, моон салгылашкан дээш чылдыларын (сөөртүлгени болгаш моон салгылашканын холбоштырганда), көрдүнгөн үндүргүлери төлөөн дугайында документтерин көргүскөн сөөлдү чөпшээрлиг төлөөн 5 хонук дургузуна белеттинген ол-толорын аукционга база каттап кириер.

Аукионнарны ээиртир дугайында шийтирин тымыс-тымыс, аукционнарны санында, арага аймаанын продукциязын хемчээлинден болгаш рыноктун долдунганында хамарыштыр комиссия хуууш адыр. Аукционнарны ээиртир болгаш оон негелделерин дугайында комиссиянын шийтирин оларын ээиртир хунге чедир 30 хонук бурунгаар массалыг информация чөпшээрлиг чөпшээрлиг. Доктааткан хемир, езугаар билирини

публичканы Президентини болган Чазанын Администрациянын экономика-тиг реформа талазы-биле кылдыг иштинин, комиссияны чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны.

Комиссиянын кезигүүнери: А. А. Абрамова — Тыва Республиканың Юстиция са-

«Этилдиг спиртти болгаш арага аймаанын продукциязын Тыва Республиканың деңгээлине кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Президентинин 1996 чылдын июль 20-де Чарлыын боттандыра дугайында

Тыва Республиканың Чазанын 1996 чылдын июль 15-те № 322 доктаалы-биле башкара дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

гаш эскерилгелерин кириер: а) ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп салар чурумун.

7 пунктуун адалкы 6 пунктуун дараазында эдилгелдиг айттыр: «Кискилерге, ларектарга (пиводал ангылда), онак баранарын салдылар харжактардан, автомашиналардан, чуртталга бажынарлардан, квартираларда ажыктанган магазиннерге, коммунал болгаш хуу секторунун кварталарында, гаражтарга, дачаларга, ишти чуртталга бажынарларда, автовокзалдарга, аэропорттарга, хем транспорттун доктар черлеринге, эмнелге-профилактиктиг албан черлеринин деңгээлине, өөредилге черлеринин болгаш бичи уругулар албан черлеринин чогуунда салдыг бажынарларынга, өөредилге черлеринин

деңгээлинге хувааланып барылаалар, республиреско-тизмисер.

Ойнап алынган лотолар өртөөн, моон салгылашкан дээш чылдыларын (сөөртүлгени болгаш моон салгылашканын холбоштырганда), көрдүнгөн үндүргүлери төлөөн дугайында документтерин көргүскөн сөөлдү чөпшээрлиг төлөөн 5 хонук дургузуна белеттинген ол-толорын аукционга база каттап кириер.

Аукионнарны ээиртир дугайында шийтирин тымыс-тымыс, аукционнарны санында, арага аймаанын продукциязын хемчээлинден болгаш рыноктун долдунганында хамарыштыр комиссия хуууш адыр. Аукционнарны ээиртир болгаш оон негелделерин дугайында комиссиянын шийтирин оларын ээиртир хунге чедир 30 хонук бурунгаар массалыг информация чөпшээрлиг чөпшээрлиг. Доктааткан хемир, езугаар билирини

публичканы Президентини болган Чазанын Администрациянын экономика-тиг реформа талазы-биле кылдыг иштинин, комиссияны чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны.

Комиссиянын кезигүүнери: А. А. Абрамова — Тыва Республиканың Юстиция са-

Арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Президентинин 1996 чылдын июль 20-де Чарлыын боттандыра дугайында

Тыва Республиканың Чазанын 1996 чылдын июль 15-те № 322 доктаалы-биле башкара дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

«Этилдиг спиртти болгаш арага аймаанын продукциязын Тыва Республиканың деңгээлине кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Президентинин 1996 чылдын июль 20-де Чарлыын боттандыра дугайында

Тыва Республиканың Чазанын 1996 чылдын июль 15-те № 322 доктаалы-биле башкара дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

гаш эскерилгелерин кириер: а) ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп салар чурумун.

7 пунктуун адалкы 6 пунктуун дараазында эдилгелдиг айттыр: «Кискилерге, ларектарга (пиводал ангылда), онак баранарын салдылар харжактардан, автомашиналардан, чуртталга бажынарлардан, квартираларда ажыктанган магазиннерге, коммунал болгаш хуу секторунун кварталарында, гаражтарга, дачаларга, ишти чуртталга бажынарларда, автовокзалдарга, аэропорттарга, хем транспорттун доктар черлеринге, эмнелге-профилактиктиг албан черлеринин деңгээлине, өөредилге черлеринин болгаш бичи уругулар албан черлеринин чогуунда салдыг бажынарларынга, өөредилге черлеринин

деңгээлинге хувааланып барылаалар, республиреско-тизмисер.

Ойнап алынган лотолар өртөөн, моон салгылашкан дээш чылдыларын (сөөртүлгени болгаш моон салгылашканын холбоштырганда), көрдүнгөн үндүргүлери төлөөн дугайында документтерин көргүскөн сөөлдү чөпшээрлиг төлөөн 5 хонук дургузуна белеттинген ол-толорын аукционга база каттап кириер.

Аукионнарны ээиртир дугайында шийтирин тымыс-тымыс, аукционнарны санында, арага аймаанын продукциязын хемчээлинден болгаш рыноктун долдунганында хамарыштыр комиссия хуууш адыр. Аукционнарны ээиртир болгаш оон негелделерин дугайында комиссиянын шийтирин оларын ээиртир хунге чедир 30 хонук бурунгаар массалыг информация чөпшээрлиг чөпшээрлиг. Доктааткан хемир, езугаар билирини

публичканы Президентини болган Чазанын Администрациянын экономика-тиг реформа талазы-биле кылдыг иштинин, комиссияны чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны.

Комиссиянын кезигүүнери: А. А. Абрамова — Тыва Республиканың Юстиция са-

Арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Президентинин 1996 чылдын июль 20-де Чарлыын боттандыра дугайында

Тыва Республиканың Чазанын 1996 чылдын июль 15-те № 322 доктаалы-биле башкара дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

АМ-ДАА КОНКУРСТАР ХӨЙ

Калың-лаа конкурстун негелделерин күөселери ындагы амыр, ыңчалдаа анаа киришкен. тиндиги болуру өөрчүтүлдү. Тываның Тон соңунда комиссияны бо чылдын Россия Федерациязынын Президентинини сотгулааларын массалыг информация чөпшээрлиг эртки чыгарыштарын талазы-биле журналистер аразына конкурсту чарлаан.

Ук конкурстун күөселерин бо хунуште Тон соңунда комиссияны болгаш республиканың журналистер органдарынын төлөөлөрүнүн күөстүктүгүн 8 кылаа составыг кирип үндүргөн. Республиканын массалыг информация чөпшээрлиг эртки чыгарыштарын талазы-биле журналистер аразына конкурсту чарлаан.

Ук конкурстун күөселерин бо хунуште Тон соңунда комиссияны болгаш республиканың журналистер органдарынын төлөөлөрүнүн күөстүктүгүн 8 кылаа составыг кирип үндүргөн. Республиканын массалыг информация чөпшээрлиг эртки чыгарыштарын талазы-биле журналистер аразына конкурсту чарлаан.

Надежда МОНГУШ.

ДЫШТАНЫП-ДАА, КУШ-АЖЫЛГА

ДАДЫГЫП-ДАА...

(Юннаттар станциясында лагерь)

— Бо лагерге мен моон Мургуна база инал турган мен, а бо чылдын база дыштанып чөпкө келин, чүгө илде азы-чөмө база эки, солуну-ла-дыр. Оон инал хой уругулар-биле танжык алган мен.

— Мен бир дугаар сезонда база турган мен, ам база артып калдым. Эштинерге болгаш ороор ажап, ону суга-кыларым дуржулгазы удул тура кизи уругуду эжимес, а мында хунуң эштинер, эки-дир.

Чедир келгешти-не хой оол эштердиг болу бердим. Оларын-биле кады эштин, тевистип, видеофильмдер көрүп турума-ла, чанар үе билдиргенин чокушалап келген болур.

Устүлдө анык натуралистер станцияда чөдө берген, уругулар-биле танжык турума, оларын чүгээ-дыр. Шынап-ла, лагерь дугайы олардан айтканын мен билем. Мындагы хөтүл, солун лагерге 2-ги сезонда артын турары-ла чөп болур.

45 чыл дургузулда хой-ле солун чүүлдерин бо лагерь уругуларга соңоон. Манса адырлар дигит амытанарын бевин тулап турган.

Чай — шөлө, дыштанылга үеи дээр болган бис. Ындыг болганда уругулар база чайгы дыштанылгазын боттары-ны-биле анги-ангы кылдыр ээиртир туралар. Оларын «амдыралы» Бугу-эвилелдиг «Юкена», «Юкена» лагеринде, а бир чамактары айырал-шокар, кас-чарап чөкө шыкыл Чагытай хөдөрлинде, тайга-сынын ээилде, чыгыштан дээр-өртөөлө-дөс дег, арыг агаар тынып, дыштанып туралар.

А Кызыл хоорайнын чөөн талазында уругуларын юнаттар станциясына ажылап турар башкалар ону уругуларын дыштанырынга таа-рымчалыг кылдыр перээш, чайгы лагерини ажыткан. Мындагы үеде ону организастап адыры ыңгал-ла амыр өвес болгай, ыңгалда-ла мында ажылдап турар башкаларын дуржулгазы удул болгаш бергедээшкиннер турбаан.

Лагерини иштиг ажыл-амдыралы-биле танжык алыры-биле анаа чөдө бээрме, 2-ги сезонун ажыдышканын чаа-ла эгелеп, уругуларын арынарында хөдүм-зүрүг долган чыскаалыккан туралар. Байырыг чыскаал үеинде чаа ажыттынган сезонда «Рагула» биле «Альптар» деп иш отряд барын отрядтын командирлер дугайында удуруткуч дараазына рапортун илтиек турда, били алдым. А оон соонда иш отрядтын белеткеп алганын конерти болган. Анаа уругулар боттарынын чөгаат-кан комитеттерин ыргажып, белеткеп алганы танжы-сак-чүт-дур. Шолуүсте ногаа аймаанын шунту хөвирлерин, инап-буру чөкөтөр, культу-ругу үндүртерин тарып алган бис.

Бө ажыттынган сезонда иш отряд бар болганда, оларда тускый уластотканын быжылган каан бис. Чүгө дөвө уругуларын келир үеде амы-дыралыг илде берип, хары-ндаа ажыктыг болуру чаа-ла. Оон аңгыда уругулар амыл-биле бергештир баш-кылар-биле кады төлөшкө, хол болуу, бот бөмбү дөшө өскө-лаа оондарын ойнап туралар. Олар чүгө оондарын амыл-биле кызыгаратканын анги-ангы темаларга солун

чайгы лагерини 45 чыл бурунгаар ажыткан бис. Ол үе дөргө кизи даанып болгай. Ынаа чыл дургузулда уругу-чүлөп келген чачылыгысты үрээрге кайып боор дөшө бо чайгы база лагерини ажытканымыс ол. Бирги сезон төгөн, ам иш дугаар сезонге киртишкис.

Чүгү-даа эгелеп кыдып алдырда, акша херек болгай, бистин ол талазы-биле бергедээшкиннеривис чөк болган. Чүгө үеде, өөредилге яамызынын сайылдык оракачкыны А. И. Очур биске улуг дузааны көргүскөн. А эң-не ооналап белеткекесен турар чүгүм бола, бистин бо лагерини өскө лагерлерден ыгала — чыл сагында бой-дус камгалаарымын талазы-биле болгаш күш-ажыл ла-герин болуп турар. Чүгө дөвө, уругулар эртеннин 9 шакта бажынарлардан келген, бир азы чартык шак ишти тарып алган оролдууска ажылап туралар. Олар бичи-лаа турбай, хары-ндаа даанган амыллыг улам сий-ниги, улуг соңууруга-биле ажылап турары биске өөрү-чүт-дур. Шолуүсте ногаа аймаанын шунту хөвирлерин, инап-буру чөкөтөр, культу-ругу үндүртерин тарып алган бис.

Бө ажыттынган сезонда иш отряд бар болганда, оларда тускый уластотканын быжылган каан бис. Чүгө дөвө уругуларын келир үеде амы-дыралыг илде берип, хары-ндаа ажыктыг болуру чаа-ла. Оон аңгыда уругулар амыл-биле бергештир баш-кылар-биле кады төлөшкө, хол болуу, бот бөмбү дөшө өскө-лаа оондарын ойнап туралар. Олар чүгө оондарын амыл-биле кызыгаратканын анги-ангы темаларга солун

— Станцияга бир дугаар

маргыдалааларын эртир, видеофильмдерин көрүп, паррка чайгылаштырда ха-илас чайгынып, хунуң-не дүш соондан инал эштин туралар.

Шынап-ла, бо лагерге уругуларга солун болур кылдыр бугу бар аргаларын ажылап турар деп чүвени караам-биле көргөш бүүрүрүн. Ол бугу чөдөшкөн баш-кылар Ж. В. Набакова, Л. В. Казакованын ачы-хавыязын болбай калчар. Ыңчал-ла бол, Сат Алшайып, Мама Набакованын, Аде-ша Саттык 2-ги сезонда артын калган чылдаганы-даа ында.

ЧУГУКТАРДА: лагерини бир хуну.

Василий БАЛЧЫН-ООЛ-ДУН тырттырган чуруктары.

«Ишти чүүлдерин» 4 пунктуун адалкы 1 пунктун дараазында эдилгелдиг айттыр: «Ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Президентинин 1996 чылдын июль 20-де Чарлыын боттандыра дугайында

Тыва Республиканың Чазанын 1996 чылдын июль 15-те № 322 доктаалы-биле башкара дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

гаш эскерилгелерин кириер: а) ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп салар чурумун.

7 пунктуун адалкы 6 пунктуун дараазында эдилгелдиг айттыр: «Кискилерге, ларектарга (пиводал ангылда), онак баранарын салдылар харжактардан, автомашиналардан, чуртталга бажынарлардан, квартираларда ажыктанган магазиннерге, коммунал болгаш хуу секторунун кварталарында, гаражтарга, дачаларга, ишти чуртталга бажынарларда, автовокзалдарга, аэропорттарга, хем транспорттун доктар черлеринге, эмнелге-профилактиктиг албан черлеринин деңгээлине, өөредилге черлеринин болгаш бичи уругулар албан черлеринин чогуунда салдыг бажынарларынга, өөредилге черлеринин

деңгээлинге хувааланып барылаалар, республиреско-тизмисер.

Ойнап алынган лотолар өртөөн, моон салгылашкан дээш чылдыларын (сөөртүлгени болгаш моон салгылашканын холбоштырганда), көрдүнгөн үндүргүлери төлөөн дугайында документтерин көргүскөн сөөлдү чөпшээрлиг төлөөн 5 хонук дургузуна белеттинген ол-толорын аукционга база каттап кириер.

Аукионнарны ээиртир дугайында шийтирин тымыс-тымыс, аукционнарны санында, арага аймаанын продукциязын хемчээлинден болгаш рыноктун долдунганында хамарыштыр комиссия хуууш адыр. Аукционнарны ээиртир болгаш оон негелделерин дугайында комиссиянын шийтирин оларын ээиртир хунге чедир 30 хонук бурунгаар массалыг информация чөпшээрлиг чөпшээрлиг. Доктааткан хемир, езугаар билирини

публичканы Президентини болган Чазанын Администрациянын экономика-тиг реформа талазы-биле кылдыг иштинин, комиссияны чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны, комиссиянын чыгарыштыр оракачкыны.

Комиссиянын кезигүүнери: А. А. Абрамова — Тыва Республиканың Юстиция са-

Арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан болгаш пивону Тыва Республикага кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Президентинин 1996 чылдын июль 20-де Чарлыын боттандыра дугайында

Тыва Республиканың Чазанын 1996 чылдын июль 15-те № 322 доктаалы-биле башкара дугайында:

1. Дараазында чүүлдерин: а) арага аймаанын продукциязын Тыва Республикага кезектеп салар чурумун болгаш ээиртир суксуң аймаан база пивону кезектеп саларын чөпшээрлиг чурумун башкара дугайында» Тыва Республиканың Чазанын 1995 чылдын март 17-де № 98 доктаалына дараазында немелделерин бол-

АНЫЯКТАР АЖЫЛЫ БАШКАРЛЫР

1921 ЧЫЛДА НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

1921 ЧЫЛДЫН июль 25-26-да Чадаанага Хемчик хемчин шыгына ийн хемчик кожууннарын төлөөлөрүн болгаш табың орус делегациянын арзамалда чугалаа-жылдары чурттууга, Хемчик кожууннарына ыччал Тыванын бүгү сумуларын өң-өн хойу монеттинин турга болгаш девискээрин тыва чурттакталарнын хой кезин ачаа чурттап турган. Хемчик кожууннарын бирээзи ол чонун өң-өн идекпейли, ырак көрүштүк политиги хун-чонун Буяг-Бадаргы баштал турган. Даа кожуунун он сумулары төлөөлөр Буяг-Бадаргы, Нимажап чагырыкчы, Нурсат болгаш 16 дүжүмэт база 30 делегатар анаа келген. Бээзи кожуунун 17 суму-аун Чымаа ноён бээзи, чагырыкчы Лопсан-Сорукту, дуадакчы Анаага болгаш 20 дүжүмэт база 50 делегат төлөөлөр келген. Бичангаш ол улуг хемчиктин төлөөлөдөгү хурал болган.

Орус делегациядан оон ууртукчузу Совет Россиянын Уряйкайда төлөөлөр И. Г. Сафьянов, дарганын оолакчыны П. Меделев, Тыванын орус чурттакталарынын 11-ги край стезиянын куускомунун даргазы А. П. Кичигин база Кызыл шеригин болгаш партизан-

нарын Ус, Таңды-Сымы кожууннарын төлөөлөрү, крайнын орус чонунун төлөөлөрү ук ужуражылгага челип келген. Орус делегациянын саналамы-биле хун чуруму 9 айтырылган тургустунган, ол санда хемчик кожууннарыга хамаарыла, Уряйкайда төп эрге-чагырганын органиастары, нинти урякхай стезияны чыгдалар дугайында айтырылган кирген. И. Г. Сафьянов хемчик кожууннарын төлөөлөрине совет казаак өзөш саннап чоңнарга, ол санда тываларга кандыг хамаарылгалыг болуп турарын чугаалап берген, Тыва чон болууну салым-чолун боду шиттир-леп, моон сонгаар канчаар чурттаарын боду тодалары деп ол чугаалаан.

Төлөөлөр мурундан Буяг-Бадаргы харымынга крайны бот-тускайлап чоруу оларга шагдагы айтырыг шиттирээр үеи келген айтырыг дээрин динтигил. Ам канча тыва чон Россия чааанын талаанын бижык камгалалы билп турда, бот-толараттынынга байдалдар тургустуна берген. Бичалаа-еке кожууннар амдымында ол дугуйында чуну болуп турары билдимес деп ол чугаалаан. Бичангаш мындыг резолю-

цияны ук хуралга хүлөп болгаш: «Бистер, ийн хемчик кожууннарын төлөөлөрү, орус делегациянын Россия Совет чааанын биске хамаарылгазын дугайында мээгелелин сайгарып чугаашкан, чонуну моон сонгаар амдыралынын өң-өнү ыччалла бистин чуртувустун долу бот-доунаашканын челип аларынын оруу болуп. Уряйкай бот-тускайлагы болурун дугайында айтырыгын төндүр шиттирээр бугу урякхай стезияны көөр.»

ТЫВАГА төп эрге-чагырганы органиастар дугайында айтырыкта хамаарыштыр мындыг шиттир хуула алганар: келер үедеги дооли удурулга бугу-делегей ужуруткалыг айтырыгына Совет Россиянын төлөө чери биле кады шиттирээр, өргөлдө-башкарылганын канчаар тургустунаанын айтырыгын ам болуп бугу кожуун чымынга чугаалайыр.

Хемчик девискээрин камгалалынын айтырыгын мында чурттирээр: Чаагы чонунга Шагаан-Арыг хемчин чангына орус партизан суурну тургузаар, оон чурттакталары дайыннарын өскөртө кирерин болдурбас, крайны камгалашшаан, олар тараачын ажил-аргын чорууда, Ол-ча черге Уря-

кайнын төп эрге-чагыргазы болгаш Совет Россиянын төлөө черини өргөлдөп турар. Садыг харылаларынын айтырыгына чугаалаашкан. Россиянын Даштыкы садыг чери складтарны болгаш бажынарны тудуп болурун чешээрзон. Совет ашкарлар чонун куусиле-биле Совет Россиянын чөлүзүн кылдыр хүлөп алыр.

1919 чылда Хемчик бодушкуннарын болгаш Чаа-Холте, Шагаан-Арыгта орус суурларны коозарткан дугайында ук хуралга мында дээ: ол дээрге тыва чурттакталарынын болгаш оларнын оруунга турупкан орус чурттакталарынын чайла болгаш шимчөөшкенини хевирин, ону орус салгыжылар болгаш байлар күткөз, Кайы-даа талага болдунган когаралдар дээш херек оттурбас.

Кожууннарда оорлашкын болгаш кем-херек үлгүлөп бериле демисел дугайында нинти урякхай стезияны чугаалайыр дээш, буруулуг кижилерин көзөлдөп тываларын хемчегелеринге эттинип шыдаас кижилерин орус төлөө черинче ламчылы бээр.

1920 ЧЫЛДЫН октябрьда табың орус делегация болгаш Оттук-Дашка халдашкын дугайы чугаашкан. Даа болгаш Бээзи Владимир ДУБРОВСКИЙ.

ра-кыс Номаатова кезигүн кижин болганда, урулгарынын адаанын партия хурээлинеге хамаарылганын дугайында айтырыгын түс черин партизаннарын мурунга база тургузуу турду. «Анаа-аардан чарып алыр силер бээр» деп анаа сүмөлөк-лаа турганар. Өгүлөөсө сагыш-сеткил байдалы мычарлаа дыка-ла берге турду. Чүү деп чүү дээр боор. Берге-ле чүүе ийин. Партияга болгаш Совет эрге-чагыргага уур кылдып каан кандыг-даа буруум, хилинчөөм чок кижиле болмай мен. Чылдар эртин-ле турган. Партия органианынын мурунга айтырыгы тургузары чери соокталган мен. СӨКП-нин кезигүнеги нинти чурум суугаар катан кирерин мунө сүмөлөш. Ам канчаар боор, катан кирдим. Бичангаш мээзи хэй чылда партия стезияны шак мычар чиде бери. Дыка-ла кыстырып келдим ийин. Партия Топ Комитетинге челир айтырыгын тургузап тургаш, стезияны катан тургустуруп алган мен. Чептүг чорук катан тургустунган ыччал болган. Бичалаажок менээр хүндүлүг аттарын тысырмын, шанал-мактал бээрине хөөн чок чорук 60 чылдарын өзеинге челир ургудулуп келген.

Бо дугайында мээзи намырамын балдык турар. Бо аякы-чарлы чорукту, демократияны үезинде сагыш-сеткилде бар чүдүлдер аякы-чарлы чокка илдергейээр аргалыг болганым дыка өөрүңчү-дүр. Чугааамы моон-биле ам доошуп каям.

Мунзуктарын намдарылаан: «РСФСР-ин алдарлыг артисти» хүндүлүг атыр Тыванын хөгжүмүнүн театрынын артисти Иштинин өң-өн баштай Кара-кыс Номаатовага 1955 чылда «Номалар». А ол хүндүлүг атыр Максим Менгүжүкович Мунзукка 1961 чылда тывыскам. «Тыва АССР-ин улустун артисти» хүндүлүг атыр уран чүдүлүп бо алдарлыг аякы-чарлылар 1966 чылда төлөтти болганар. «РСФСР-ин улустун артисти» хүндүлүг атыр 1975 чылда дегне тывыскам. Кара-кыс Мунзук «Хүндүлүг дегне» орден биле 1968 чылда, а Максим Мунзук «Улустарнын найыралы» орден биле 1972 чылда шаңаткан.

Максим Менгүжүкович Тыва АССР-ин Кургане талентиге болган. Ол Памир-рде Арсенев хоорайнын, Францияла Дуарнона хоорайнын болгаш Тывада Кызыл хоорайнын хүндүлүг хамааттыны.

Алексея ДУБЕРЖАА.

ажыгларын, чурттакчы чонга чик өрткө-биле төлөвир-биле аяк-дуза чедиргелер-биле дузаалар, кадыкчылаанын чаа технологиянын ажилдар дээш, оон-лаа өскө ажилдар хамаарык.

Медицина профилактиканын төвүндө, санаторий болгаш даштаанга черлеринде кадыкчылаа дериг-херекселерин ажилтап, аш-биле эмээшкенин, термотерапияны (сауна, баня), психотерапия болгаш фармакологияны болгаш аяк-дузаны эмээшкенин чорудуп турар. Ол дериг-херекселер кадыкчылаанын артыкчылыгы кур-даныларын дилеп тыва-чарылар, тургузарында дузаны чедирин турар.

Галина ПРОКУДИНА. Республиканын медицина профилактика төвүн кол эмчизи.

Чер-черге тургулаан комсомол организациялары боттарынын ажилын сооксаткан соонда аныктар ажил кижизидгезини дугайында чугаа бээзи дышал-бастай берген. Биздин турбуже, аныктар арап ажил-айтырларын тургузап, кооперативтерин, колхоз, совхозтарын кол шимчээр күжү боор артышпаан. Рыноктуг экономикаже шилчирерин бергеш болган. Ныин үе-чадаанда оларнын күзөл-чүтүлүп барым-даалан, тускай хемчеглерин алыры эрежок чугула аларынын Улуг-Хем кожуунун чыгыргазы өң-өн-аа эскерген, бодуну девискээринге аныктар организацияларын тургузарын шиттирээр.

Баштай Шораана Семенов, Ольга Бегиз-Хурак уудурган органиастыг комитетти тургускаш. Бо чылда Улуг Хуралынын кезигичи Нина Санчыл Иштин Хем суурун аныктарын чыып хуралдашкан. Анаа он бештен үжөн беш харга челир намызды чурттакталарын хой кезин чыгдан. Аныктар боттарынын баш-тыннага Сергей Доржуун, ооралакчыныга Эмма Бургану сонгаанар. Артыканын аныктары даргаларын чажыт бадиллашкын-биле шилп алганар. Суурун аныктары чай дургузуула ситен, тараа ажалдаанын киржиш, аныктыг ажилдарынын кылдыры планнаан. Ол ышкан суурга бөдүн стадиону, таңчылар шөлүгүш кылп алырын шиттирээр. Шап мындыг хурал Чолураа, Ийн-Тал, Хайыракан болгаш өскө-даа ачулуга болтуулаан.

Чокта чаа кожуунун анык-оошун чөвүлөп хуралы Шагаан-Арыг хоорайга болуп өрткөн. Анаа «Аныктарын амгы үеде сорулгаларын дугайында» дин-налынын кожуун чагырганын специализи О. Бегиз-Хурак кылган. Биз чугаалап турарын суугаар алырга, аныктар: кожуунга бугу чурттакчы чонун бар-чурттай кезин бооп турар. Ол дээрге, он дөрттөн үжөн хар шиттиле анык кижилер-дир. Олар кожуунун ажил-айтырын бугу-ле алдырлардаа өөрдүлө чертеринде хаара туттуган. Оларнын арзамалда алгатар Римма, Кызыл-оол Уйуктар, механосторлар Виктор Донган (Тывун Кеңиш-оол атыг сохко), Валым Аныкты (Анык-Базы), Эрес Чаш (Ары-Уузу) мындагы ажилдар турар. Хой бугузулуп алган хураган-нин анык кижилер ажил чоруп турда, пенсионерлерин колуп элээр турары канча-лаа таарышса, Республиканын Аныктар чилеи Анаа Ондар (Ары-Уузу), Чеймеяа Кыгыс (Арык-Уу), Уган Сандал-Лорган (Ийн-Тал), Шолбан Куулар (Шагаан-Арыг) болгаш өскө-лаа ажилдал турар коллективтерин болгаш өөр-өөрүнүн хүндүлелин чаалап алган. Кожуунун аныктарынын эки чүдүлдерге чүткүлү, демократтыг чаартылгаларын улам ханы-лаар дээш демисел жип турар сөөлүт үеде дыка көрүлөп алганар. Чер-черде аныктар боттары-лаа чыгыр спотчу оюннарын оорганнастап, чон ортузунга

солуу концерттери көргүзүп турар. Ам оларын чүлө дөткөпкө шың орукче уг-лаары чугула дээрин илет-кеч дөмдөгөн. Чөвүлөп хуралга санал берген Тамара Конгар-оол Чаагы сумуунда аныктарын ажилдарына доктааган. Часкы таргалы үезинде көөк оолдар тараа тарым-чер ачылган бээр дугайында кожуунда чер реформанын комитетинин даргазы Мерген Дамдиндан дилег кылдыр даалап көрөш, комитет чер ачылган бөрөөнү кончуг хомуданчыг болгаш ол шугумчулөөн. Ол ышкан суурга ийн калт бажынын аныктарга бөзөрүн ол дилгез. Анаа аныктар төвүн тургузап, биче бугурутуп, саядыг-найымаан-лаа органиастап болурунуг аргалары бар.

Хайыракан суурдан механостор Арыг Сергездар аныктарын аныктыг ажилда хаара тутуп дугайында саналдаан. Ийн-Тал, Хайыракан суурларда аныктарын хой кезин ажил чок. Олар колдуула ада-илеринде азыралып оорлар. Кандыг-бир аныктыг ажилды кылдыр дээрге, аякы-тогерик, машина-техника чогулдан шугу тагган. Күш-куула турары хөгжүдөр талаа-биле ажилдар кожуунда чоруттунуп турда-даа, чогуур негелдеш чеппей турар. Спорт комитетинин даргазына таажыр болуп анык кижилер бар. Акша-шалыны өзөш болуп турары-лаа хомуданчыг.

«Улуг-Хем» солунун редактору Шолбан Быштан-оол кожуунун школарынга болгаш албан, организацияларында өзөш өзес пенсионерлер ажилдал турарын аныкташкын, оларын аныктар-биле солугучуу тургустун алган хураган-нин анык кижилер өзөш өскө чоруп турда, пенсионерлерин колуп элээр турары канча-лаа таарышса, Республиканын Аныктар чилеи Анаа Ондар (Ары-Уузу), Чеймеяа Кыгыс (Арык-Уу), Уган Сандал-Лорган (Ийн-Тал), Шолбан Куулар (Шагаан-Арыг) болгаш өскө-лаа ажилдал турар коллективтерин болгаш өөр-өөрүнүн хүндүлелин чаалап алган. Кожуунун аныктарынын эки чүдүлдерге чүткүлү, демократтыг чаартылгаларын улам ханы-лаар дээш демисел жип турар сөөлүт үеде дыка көрүлөп алганар. Чер-черде аныктар боттары-лаа чыгыр спотчу оюннарын оорганнастап, чон ортузунга

Кежиш-оол ЧӨРЕВЕ. «Шымын» корреспондентин.

БЕДИИ-БИЛЕ ҮНЕЛЕП ТУРАП

Сут-Хол кожуунун Алдан-Маалдыр соххоонун анык малчын өгүлөөн Николай Дудервич, Галина Шактаржапова Ооржактар Манчуреткин Биче-Курган-Адыр деп олар-бичерилер, эм-тан өртүг черинде чай-дулап, нинтинин малында чаш төл алдыр талаа-биле эки эки көргүзүлгелерди малчынар-нын санына кирип турарын бол соххоотун удурутгалык девискээриде албан черлерин, организацияларын коллективтерин кончуг эки кирип, соххока улуг дуза берген көргүскөн. Чижээ, суму чагыргазы, көлө Кызуура бажыны, музей, кижиз эмчелери катчып алган, соххоот дор колдан хоюн, асли-суд ажилдакчылары 2 кодан, соххоотун контора ажилдакчылары 4 кодан хойну киргээш, соххоунга улуг дузааны көргүскөнөр. «Алдан-Маалдыр» соххоотун удурутгалы (директору Юрий Выектыла) кыргыкчыларын аш-чөм, машина-балгалар, кышар чүдүлдер биле ууктедирини чок ханды, хой киргелдөөш шеф дузазы-биле албан черлерин, организацияларын ажилдар тургалды-биле ажилды саякчы оолдар Михаил Басовоотенин Роза Ондар чорудуп, улуг-хууан кирген. Ол хуу кижилерин малын дугун соххока дужаа-рын, оон орнунга соххок күрүш сула, тараа бээр кылдыр дугуружуп, чон-биле сырып харылдаалыг ажилдап турар.

А ЖЫЛ-ХЕРЭЭ БУДУНГУР

Тандынны «Революцияны чалбыны» соххоотун Красноярка сут-баран фермазында 380 баш саар иек бар. Санчылар хүнде иктизи биле 2 тонна 400 кг. сүтү саап ал, ажил-аргын хөгжүдөргө дузаалар эрежок чугула ашка-тогерикти курлармын тургузап турар. Дуржугталыг саякчы уубалары Нина Оюн, Саара Сурун-Хуураар олардан анык саякчы оолдар Михаил Басовоотенин Роза Ондар чорудуп, улуг-хууан кирген. Ол хуу кижилерин малын дугун соххока дужаа-рын, оон орнунга соххок күрүш сула, тараа бээр кылдыр дугуружуп, чон-биле сырып харылдаалыг ажилдап турар.

Дадар-оол МОНГУШ.

Максим МУНЗУК: «ХӨЙНУ-ЛЕ КӨРДҮМ ИЙИН»

(Тончугу, Эзелери №№ 93, 95 «Шында».)

Бо кыраан назымында чуну-лаа көрүп чордум ийин: кайгамчык чараш черлерин, буаныг кижилерин, улуг хоорайларын болгаш оон-лаа өскө. Тыва Арат Республика (ТАР) Россиянын составына эки тура-биле 1944 чылда каттыгып кирген өөлдүлө дөрт чыл бээзи чептээне. 1948 чылдын февралда Москвага уран чүдүлүн көрүлөөнүгө киржири-биле чурттуг улуг найысалдынга чедө берияны.

Бот-тыныштыр артистер Лаба, Манчакай, Өргөлдөй, талантлыг артист Монгалын суглары баштал алган, Москва хоорайга өскө черлерден келген талантлыглар-биле каттыгып, бугу чар-малчыларын мурунга ойнал келдины. Москванын Кремльге болгаш улуг көнчөгө киршикенин мээз сагыш-сеткилге утунар-бас чагай сактышык болуп арткан.

Чөөн-Хемчик чурттуг сыгытчы Сат Манчакай кайгамчык солун талантлыг кижин. Улуг концертке оон сыгыртканын хой мун чыгаланар магалал, сонугар, бут кырынга туруп келгеш, алыш чыскап турган ийин. Түнек концертке чыгаланарынын дилээнин суугаар ол чп катан сенаже үнөи болгаш бодунун чолунун уран чүдүлүн сонугарткан. А канча шайлаа үезинде чыгаланар дилдөөгө, омак-хогдул, диним, хүдүмчүрүн шорайлыг Манчакай сыгырттып адедөөгө хамык улус шимчөө чок, улуг аал ыр-жым алганар. Оон амын чанынга турган кижилер оон-баштап аямы-биле көрүл-даа турган. Ол сыгыртканы, аксынга бир-ле херексел суу алган боор деп, үлөүчү болап турганын билдини. Сыгыртканын аксынга түвү-дала чок боорга, чыгаланар патла магалал, «каначыг калдынын төрүп каан олгу боор» динин, анаа нанд ба-йыны чедирп турганар.

Айлап күш төп ыраажы тыва кызы Өргөлдөйнин хоюг үнү, жоостур ыраажы москвалык аякч тавалдыкынар болган. Алыш чак-кашкыныр динимөөр чөк. А канча алаалыг, бы-заачычы Лаба ойнай бээр-те, чымыланыр шимчөө чок,

бере, баш дугу алынар чүвө болган. Кижилерин эргезин шак мычар чаркын-биле үрөп, оларны дорамчылап, кымыл турган чүвө-дир ийин.

1939 чылда ТАР-нын культура бичгалазы Мончуй-Тайгага ойноп чороан үеде «Ак-Адыр» деп черге аякы дээр алаанга, ээн ойга ховар ужурга таварышкан бис. Коорувуске, бистин «оюгузуга» үш өгү тур. Ол аалдарга хонун алыр дугайында бисти үлөп чороан суму даргазынга саналаан бис. Ол дарга биске мында деп чугаалады: «Хоржок, аянаа барып болбас, бо турган аал дээрге, эргезин казынкан пестеттерин «Оскер-дир», «Бичалаажок Николый Өлзей-оол утунда Мончуй-Тайгага чок Бай-Тайга чурттуг кижин болганда, ол аалче баазтып, Шолдукен Карма-Сотта деп кижиз бистерин мычан чалап алпаргаш, аякч хүндүлөп, ашкарык чөмөгөргөн чүвө. А канча Кызылга аал келдирыске, ТАР-нын Иштики херектер яамзы Өлзей-оолду болгаш мени аякч байысап, бөдөлгөдүгү соххоулап турган деп, дыка бурудалык».

«Камгалар чери алы» Иштики яамы деп алан тургалдык херекчилер алган черинге кижини олуртуп алган, бажысаарга, бурудалыгы, суртенчигин, кижини сагыжыга анычын чүү дээр! Берге үелер турган чүвө-дир ийин. Ам болаарга, «политиктиг серемчел», «револютуг хойбу-дур», «ангы демисел», «контр-лар», «арат чонун дайымын» деп чыгала-биле кижилерни корудуп, херек кырында мычын, оларын коштуун боолдап турган чүвө-дир. «

Мен болуп бөзүн 1935 чылдын төмүчүлөдн өгөлөөш, бо чымыланын эргезине челир херек кырында кыстырын, каратыштыр келдим. Ол дугайында билдир кижин кай-дала боор. Бичангаш чугаала олурарым бо-дур. Тыванын артынын револютуг шеригин хөгжүм өзөдүгүн коомандырын турган үемде, ук өзөдүтүн дайычылар кылдыр кирип каан хөгжүмү алыла лама шенигин коомандир-комиссары Күжү-гет Серенин камгалал, ону ажилынга катан кирерин негеп, Тыванын артынын револютуг намынын Топ Комитетинин ийчарлаа Чингине секретеры турган С. К.

тыныдан элекке чарлыр чорукту өзөзгөрдө талаа-биле 1994 чылдарда «Сот-талдар сонгарлаам» бол-бас хемчеглер дугайында тодалары сорулгалыг программа күүсетинип турар. Ол программала хамааты-ларын кадык камгаланын угланган чугула хемчеглер кирген.

Ааргыны эмээринден ону беш уур сагындары бевилдир Республика кижилерин олуп ховар чоруттарынын саяк өскөн. Чижик кылдыр дараазында сан-коркут-зүлгерин маанга кирип көрөй. 1991 чылдын эргезинде 1000 чурттакчыга оонаштыр, 9,4 тааралыга турган болза, 1996 чылдын өрткөн айла-рында ол сан 13,1 кылдыр өскөн. Өлүр чорукту бир кол чылдаганын — социал экономиктиг байдалдыг бак-

БОЛДУНАР-ЛА АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Катык камгалалында өскө албан чордоринде ышкан ашча-херекти айтырып нарын. Бичалаажок медицина эл-не кол угландышкын — ааргы-арыкка удуру профилактика хемчеглерин чоруулар.

Мурнуна чылдарла турган нег өзес, чонун кадымын байдалы чуртта соолгу үеде нинтин-биле баксыраа. Чыл келген т-дун чурттагалынын денкел-биле, айы-биле чаа артылар тыттып, өскөк турар алгар-ган. Чүрек хам-ламыр, тыттын органианынын аарым база аямы-бүрү кемдээшкенин көвүдөп, өлүм-чидим болуп турар.

Сөөлү үеде аарыларга удуру тарымынын ажилдары суларанын денкел-биле аары аямында бар бооп артышкан. Чуртта чонун арзамалда туберкулез, сифилис болгаш наркомания дээр аарыларны өскөтүлөө, ону өзөзгөрдү сорулгалыг профилактиктиг хемчеглер алымын турар. Ийин айыл чок чоруу, чонун санитар андимонологтуг чаарыг чоруун хандырар, халды-рылды болгаш халдым-рылды өзес аарыларны баш бурунгаар болдурбас, амы-

сырааны, долданыр турар хурээлдин таарымыа чок байдалары база аш-чөмүн шимчээр, оон ажилгалы дээр чижиктиг чүдүлдер салдарлыг бооп турар.

Өлүр ховар чорук чылдан чыче көвүдөп турары дурвалды болуруп, бирги черге — чүрек болгаш хандымыр аарыларындал өлүр чорук хой ийгин черге — овал-ондак болгаш халды-рылды аарылар, кижилерин ховар чоруп кызырар сопулга-биле улуг улуска халдым-рылды өзөк кол аарылардан камгаланырын бот-тускайлап федералдыг программалар кылдынган. Оон кол негелдери профилактика ажилынын массалыг бот-тускайлап онга-айгы аргаларын ажилдаар, кадыкчылаа салдарлыг чаа дериг-херекселдерин шын

УСТУУ ХҮРЭЭ ТУДУУ ҮРГҮЛЧҮЛӨП, ҮҮЛӨ БҮТСҮН, КУРАЙ, КУРАЙ!

ОЛИМПИАДА ОЮННАРЫ ЭГЕЛЭЭН

Ч АДААНАНЫН чыс бажында чоргаар, бекки «Ылык» деп аттыг тайга бар. Ол болуун дээр шаар бединдею бойдуун амылыг, амы чок-даа төдөричө кийбис салып, кичирип тургайн. Оң кырал, бие эң сиртериче кым-даа үндү чадаан чүе дээни кай деп чугаан, барык-ла чеден чылдар бурунгаар ол шагын кырганаарынан дини-нан мен. Ылык тайганын оң талазында дегдин байлак ала-шкор Баржик, солайы талазында электерин эки-арга, артын-интин артыш-шаанак шыаа алган тас баштыг Кошкарлар, оң кууларга бурунгаар көрүнгөн Бурганын, эңкектелген эки-нөрдүгү экике баштыг Эспир, деп атыг тайгалар бар. Бу тайгаларын арзында атыг-даа, ат чок-даа оңон улуг, биче өөлөрүн, хем-нерин кийи санап четтес.

бурунгаар Устүү хүрөөлөр аам хоорайлар туттуулаан. «Хүрээ» дээр деп өлөксини мөңөр, ха-дүма, маңа та-ылбырлан берейн. Хүрээ бажын-балгаттан бүткенин билдир сийлер. Хөй бажын-нардыг, чурттакчылыг чер-лени амыг дым-биле бис-тер хоорайлар, суурлар дээр шыкыкык бис. Ынчаарга, Чадаананын Аламы, Устүү хүрөөлөрү ол үенин баштай-кы хоорайлары болбойн ба-наар. Ол маргыш чок боор. Оон аялга кол-хүрээ деп соо база бар. Кол дээр, коорайнын кодамы, анаа хамаарышкан тууду-суур-лар-дыр. Хүрээ — шажын-чүдүгенин эртем-номналын чон ортуунага неперейар, келдир үенин лама башкыла-рын өөредир, улусуу ха-йышкыныгө бөйдүстүн са-йырамын ажыглаар соору-галыг өөредилге төү-дүр.

А МНА устүлө төөгү болунамс, акшаның ты-вылган шаа-биле чорудар. Оон аңгыда, Устүү хүрээ-нин иштиги, даштыкы оуур-хөриини дөзөвиле-дерини чурук-көргүзүүнү документилер 20-30 хире уулу номнарда чуруттуган болуш бижиттинген бол-ганда, оларын өмгөлөп, шаан-дакы дүрү-хөйрөлөрүн ка-тап тургузар ужураг.

АТЛАНТА. (РосИТА — СЧТА). Во дээрге, Америка-ның Каттыккан Штаттары-ның «көдө» шынчылг хоорайларнын бирээни-дир. Делегей чуррунда моон жүрүндө көргүсенин езу-гар аларга, чурттакчылары-нын сапы 100 мулдаа 300 муң чедир кижилг коорай-ларнын санына Атланта кирген. Ам ол коорайге бүгү делегейин хөй-нитизини кичкөнгөй утганда, XXVI Олимпиада оюнарнын на-йысылалы болуш аас-кежи-ге бу уаала Атлантаг онааш-кан. Ындыг аас-кежи дөрт чыл бурунгаар Испаниянын Барселона коорайына та-варышкан турган...

Ол тайгалардан, өөзөндө-дү, дөстөгүлө дамырктар-дан, нара суурлардан ээрин ап баткан, ууун-дөстөм, каас-чараш Чадаана хем тывал-гадан бөрү, Чадаана кым-даа тывалыктыг, төөгүзү бидимес, бурган чагаан хем, чурт болуп арткан. Бо хемин, бо чуртуу калды-ла бир ноюу азы карачал, азы маалыр кийи Чадаана деп алаан ирги бө? Чүе дие, Чадаанын чүу-лаа чапал (тигил) чапал дөзөнери ол бе азы Чадаана, шына-ла, чүу-лаа чүеге удуу тур-жун шыаар хем деп тур-ганын ол бе? Баажым тывал-бан тывалыктыг, каас-чараш бо хемге, бо чуртка Тыванын баштайгы Даа кожуунун төүу укта-ла, тывалыгын төөгү би-дир. Болдуң бир динигир төөгү-дүндөн бөрү артынеси ээ-эртимес, өскөртөн келген чоң каас-чарашы кайгай хам-мак Чадаана хемин он та-лыг өөртөргөни 123 чыл бурунгаар Аламы, 91 чыл

Тыванын, оң иштинде Чоюн-Хемчик кожуун-дун араг-чонуун изиг кү-өди Чадаанын Устүү хүрээнин катал туудары болуш оң ачы-буян чеди-ринге ажыглаар болуп турар. Элең үр үенин дү-гузунда бо айтарыны эрге-чагаранын кайы-лаа ден-нелине шиттирлээри бер-иле-ла турган болза, Даа оонга ужурун оң туудуу эгел-дир, амаа чарытпаар ак-ша-көпөк айтырыны Чаак-кыштыр дугурушканымыс өзү-гар, ам эгелей бердиси. Амдымында болуустун мастеркаасына хүрээни херимин, оң девискөричө кирер аксына 4x4 м. хем-чээлдиг эртирилге бажы-кын тудуу тур бис. Тудууну долу хемчээл-биле чорудар дие, бир-ле дугуарында ак-ша-хөргөни херек, ол бар болза, чүу-лаа айткан хуусаанында доозуп болур. Бистин булурунөсте ажил-чин күш, шевер кижилер кийн. Култура яаманын амды-мында хүрээ туудунага 20 млн. рубльди берди. Улаш-тыр база 20 млн. рубльди шилдигер болдулар. Ынча-анга, Чадаанын Устүү хү-рээнин туудуу эгелдир деп болуш.

Ч АДААНАНЫН Устүү хү-рээни туттуганга, ажил-дир, Ынчаанга ол ажилды бистин өмгөклөөсө кылды-рылыше чогуур чедер дам-чыштыр дугурушканымыс өзү-гар, ам эгелей бердиси. Амдымында болуустун мастеркаасына хүрээни херимин, оң девискөричө кирер аксына 4x4 м. хем-чээлдиг эртирилге бажы-кын тудуу тур бис. Тудууну долу хемчээл-биле чорудар дие, бир-ле дугуарында ак-ша-хөргөни херек, ол бар болза, чүу-лаа айткан хуусаанында доозуп болур. Бистин булурунөсте ажил-чин күш, шевер кижилер кийн.

XXVI Олимпиада оюна-ры бо чылдыг июль 20-де, суббота хүнүнде Атлантага эгелдир. Ында изиг амгы үе-де көргөл чок: чүу-лаа чүула чип турар. Ынчаалажк делегейин 197 чурттары-дан, оң иштинде Россиядан хөй муң спортчулар ында чогуур үезинде челе берен. А эң сөөлүндө келгенер — Согуу Кореянын хөй эвес кижилг делегейлик. Чый-кы Олимпиада оюнарнын делегейин 10 муң атлетте-рини спорттун азы-буру хөй-рөлөрүн туттаг мастери-лер кичикти эгелдир. Оларны XXVI Олимпиада оюна-ры-нын алың, монгу, хүлөр 1933 медаллары малап ту-рар.

Ө РТКЕН чыйы анаа бар-гаш, ол ханаларын бу-рунгу чылгы бууду-бурун турган чамык чөвөрлөй до-балы, бижек күжү-биле ча-ра-хоора иттинип, бүстүгү-лөр ийик.

Ч АДААНАНЫН Устүү хү-рээни туттуганга, ажил-дир, Ынчаанга ол ажилды бистин өмгөклөөсө кылды-рылыше чогуур чедер дам-чыштыр дугурушканымыс өзү-гар, ам эгелей бердиси. Амдымында болуустун мастеркаасына хүрээни херимин, оң девискөричө кирер аксына 4x4 м. хем-чээлдиг эртирилге бажы-кын тудуу тур бис. Тудууну долу хемчээл-биле чорудар дие, бир-ле дугуарында ак-ша-хөргөни херек, ол бар болза, чүу-лаа айткан хуусаанында доозуп болур. Бистин булурунөсте ажил-чин күш, шевер кижилер кийн. Култура яаманын амды-мында хүрээ туудунага 20 млн. рубльди берди. Улаш-тыр база 20 млн. рубльди шилдигер болдулар. Ынча-анга, Чадаанын Устүү хү-рээнин туудуу эгелдир деп болуш.

Олимпиаданын изиг мар-гылдаалары Атлантагын ке-дерей илгү хүнүгү алаанда чаа эгелдир болганда, ук маргылдааларын баштайгы мөдөөлөрүн бенин дыңалды-ры ам дээрине болуу-мас, Россия Федерациясы-нын ында челе берген бол-гаш оюнарда киржиң эгел-дир 409 спортменерини дугайында ам дээрине са-гыш «саргыр» апар-дыр. Бу уаала Россиянын шил-дир коммандасы XXVI Олим-пиада оюнарына 1912 чыл-дан бөрү бир-ле дугуарында бот-тускайлап киржиң тур-рар болганда, чурттуң спорт-чуларынын үлүгүн келер-гей бекки хармысалга онааш-кан. Атлантада чамдык кижилер мынчаар чугаала-ла турар: Олимпиада ою-нары АКШ-тын хоорайында болуп турар болганда, Рос-сиянын спортчулары америк спортчуларга аштырар боор. Бу-лаа хоюун болал-дыр-лары. Россиянын чурттакчы-лары, бистер, болуустун спортчуларымыска, оларын шыламыккайлап, бекки мө-дө-зүшүрүнгө, динигитге, капшагымыга, эрзинге ба-лап зүрп чачыккан бис. Чи-

БАЙЫРДЫГА ЖЫДЫШКЫН

Сарыг шажынның катал агайд келгени тыва чоңга улуг өөрүшү болуш чор-гаарал. Ынчаң көрөгү, аны оран-сава чүтүлө апарган. Бу-буяның чагай үдө-хөреске Чадаана хоорайда «Ус-куш» биче буудуру-нун туудуулары боттары-нын баштайгы ачы-дууазын көргүзүп эгелдир.

1992 чылдың сентябрь ай-да Ыдыктыг Иску Далай-лама башкы бистин кожуун-дун көрүлгөсүндө Чадаана хоорай-да Хүрээ баштай доктай дү-нөс, ук хүрээни алмаз эр-те-не бар деп ылыктап, мөргүл-дүзү хөмчөмүн чадаана-жылар утпаан боор. Оон ийин Чырыктылыг башкы хүрээ туударына муң ажыг америк долларын база өр-тө-дүр. Ол акшаның канчап барганы бөгүн билдинген турары элел чүе. Оң бис-тин амжакы шилдигерге, миллионнар ышканыл. Эрги хүрээнин саман ханаларын хөмчөй эвес (тигилер). Моон мурунунда Чадаана хоорай-да Буудуулар музейинин туудунага ажилдап турган-бар. Ынчаң көрөгү, олар тө-дү-тураскаалыг туудулар кылдырыча элөң пору мер-геий бөргөнери ол.

1992 чылдың сентябрь ай-да Ыдыктыг Иску Далай-лама башкы бистин кожуун-дун көрүлгөсүндө Чадаана хоорай-да Хүрээ баштай доктай дү-нөс, ук хүрээни алмаз эр-те-не бар деп ылыктап, мөргүл-дүзү хөмчөмүн чадаана-жылар утпаан боор. Оон ийин Чырыктылыг башкы хүрээ туударына муң ажыг америк долларын база өр-тө-дүр. Ол акшаның канчап барганы бөгүн билдинген турары элел чүе. Оң бис-тин амжакы шилдигерге, миллионнар ышканыл. Эрги хүрээнин саман ханаларын хөмчөй эвес (тигилер). Моон мурунунда Чадаана хоорай-да Буудуулар музейинин туудунага ажилдап турган-бар. Ынчаң көрөгү, олар тө-дү-тураскаалыг туудулар кылдырыча элөң пору мер-геий бөргөнери ол.

XXVI Олимпиада оюна-рына Россиянын шилдир коммандасынын составы-на калды киржиң-биле бистин республиканын спортчулары Чоюн-Ол Монгуш болуш Елена Тутатчикова олар Кы-зыл хоорайдан баш бурунга-р Москвага чорукканы моон мурунда дыңаткап турган. Олимпиада оюнары эге-лөри-биле холбаштыр Тыва Республиканын Президентини Ш. Д. Ооржак республи-канын ол спортчуларына ба-йыр чедирбишап, «Орууар чагай болуш, эртим өнүгү-рүшүңүз, сизге аас-кежин болуш спортчу чедикши-нерин күздөм!» деп йөрөзүп салган.

ФЕСТИВАЛЬЧЫ — ЫРЫЫСТЫ БЕДИКТЕРЖЕ АЯН ТУДААЛ!

Сибирь болуш Бракмы Чоюн чүк удуздарынын спорт-тун национал хөйрөлөрүнө 1-ти фестивалды бо айны 26-28 августта Кызылга болуп өртөр. Оон соруугазы — спорттун национал хөйрөлөрүн улам ылай непердиги хөгжүдери, чон ортуунага пропагандала-ры. Фестивалдын программа-зын өзү-гар баштай күш-культура коллективтерине, область край, республика-ларга шилдиге маргылдаалар эртен. I ФЕСТИВАЛЬДЫН ПРО-ГРАММАСЫНДА: хакас «Кү-рөк» бурат «Барылаа» баа-тына хүрөп кирген. Оон ан-гыла якут халыштар: кылды — чангыс буттап халымы, ыстанга — ийн бут-биле эл-чөрттөн ийн бууду-биле ха-лымыры, кубоха — ийн бут-тун халымыры, баг кагары, баддын ирлар орктары, дилгыштыг маыраары, ийн шаанар, фольклор кокурууа болуш уран чүл номерлери база кирген. Киржикчи бүрүзү фести-валдын программасында көрдүнгөн бүгү хөйрөлгө киржиң болур. Бирги үш черин элөзөн тилекчилер-ин өртөктиг бараанар-биле шаанара, а бүгү киржикчи-лерге фестивалдын суй-бе-лектерин тыспыр. Фестивалга Якут, Хакас, Даг-Алтай, Тыва республика-лары, Усть-Орда бурат ав-тономнот округтун, Тюмен область (Салахар), Неме-рово область (Шория), Краснояр крайнын коман-далары киржиң. Фестиваль силерни малап тур! Бистин көрр.

ЧАГЫТАЙ ХӨЛДҮН ЭРИНГЕ...

1996 чылдың июль 27-ле Чагытай хөлдүң өрнөнге тыва эки турары, Ала-чурттуу Улуг дайынын үезинде маадрык-биле олген Туметей Доктуевич Оюнуң чы-рыктылыг адына тураскаалыг ач чарыжыга, тыва хө-рөшкө болуш хол бөмбүгө спортчу маргылдааларын организастал эртеринер Тады кожуунун Дүрген суму чагытазы дайындап тур. Тилекчилерин ач, шары, хөй, серге, телевизор, өске-да өртөктиг бараанар, акша шапчалдары малап тур. Күздигилерни маргылдаалары киржирине чапал тур. ОРГКОМИТЕТ.

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Чырык чөргө биске эң-не өртим, ынак ававис чоанан Мижит Лонсан-Доржуевна Сат июль 6-да ачы-тодунен, чырык өртөмөйдөн чардып чоруткан. Кажымылалды канчаар-да аажок аар-берге хунве-ринде биске моралдыг бол-ган материалды дуузын көр-гүскөн Улуг-Хем козуун эм-нелгенин коллективинге, өвүр кожуунун хөргөлдү-лөр иштиндеги база пе-ды-кария ажилдакчыларыга.

Агар саны: КБ «Тыва кредит» № 363906. корр. сч. 70016129, МФО, 49304729. ИИН — 1701008465. Солун Россия Федерациямын Парлада болуш масса-дугуу информатив чөксөтерини талазы-биле хоюлдуу дугуу информатив чөксөтерини «онтоль» болуш бүртүккел-чи Тыва девискөргө эргелдире бурүктеттинген. Бүртүктеттинген дугуары 100000. Солуна парлаттыгын авторларын авторларын болушары репликацияны туржубиле дүмөйүн барып бөрү-дүр. Айттыганын саншар болуш өске-ла фанталары, дыңалдылары дөш авторлар боттары хармысалды.

АВА СӨЗҮ

Күш — узынга, ава — төдүгө ынак. Бурунгу буу-руд баштыг ачалар, ак баш-тыг ачалар мынча диген: «Колан сымас хөй, өшкү, май-маган турза-лаа, та-варык болуш болза, чангыс хүнүң кокай-бор чөмжиң-дир, а бажын сымас э-сеп, албек, хөр-хөкөсөл, машина-балгаг турса-лаа элей бөрү, эсти бөрү хыра-лаар, кичи-рини алың байы, өлс-өкчө өөрүшкүзү чурттааламы соң салгаар ажы-толу-дур-дөн элөң өртүр-ле согданы. Ынчаанга «Будут арааныңар ийн караа чилг, улус ара-зында ава караа чымчак» — дээн докмата ужур-ла бар, утка-ла бар.

да ханы утка барын бо чурттап келген назымыла эскерип колден мен. Мен малаа он ажыг оол-дар, кыстарымын шүштүзү ончал сапавайн, оларын ажы-иңичини алган йөрө-дөн, чүгө чангыны чоңга «көргүсери» күзөң мен, бокара мен. Маалыр не кижин мен. Ол дээрге оон төрүп каан толум, ынак олгун Айыр-Санаа Хүдер-ооловч Лыка-лар. Бажын ажык макта-вас мен, холч эртинг хө-үрөтпес мен, бар-ла шыны Айыр-Санаа азарганың чамындаан ажыл-иңчи, адал-незини ажылыга дуза-лажып өзүп келди. Оон ала-нези бистер, бүгү назымыла мэлчиннал-челген бис. Мэлчин кижини ажылы каныг чымшып-тыр болуру анаа ажилдып чорал кижилер эки билдир. Шынап-ла, олул орбас, чылды чытпас кижилер ол ажыла туржар, ол ажылы кылды боор чүе. Ол аар, чымшып чүбүтү олгун Айыр-Санаа аргажиң, дузалың чорду. Бир чогаалчынын чугаалагы ыштак: «Дүвүлүг ык мурун уткуй Дүрөктелдир улап турда. Кадыр дагдан холду дооуп Каларыңга эгелдир — аматан ийин. Кажан олгун Айыр-Санаа Хүдер-ооловч Лыка өгдөн-ил-баштынын, өскөн өндөн ажык үнө-лаа, чамдык амжы-өскөнер шыкшак, азы-ралдык хөеңче кирбес. Көзөк чуртаан назымыла чоңу дээп, чүртү дээп хөй-чүп кылган. Ол олгун үшкү болуңтун инвалдиги хирезине мал.

11 дыңнадып тур ИСТЕЛГЕДЕН ХАМААРЖЫР

Улуг-Хем кожуунун иш-тинги хөкөргү килдизинге Шатаан-Аргы хоорайнын чурттакчысы И. О. Сепин-тан май 17-де дүкенинги өл-шактан 20 минута аяшп турда, Совет Тыванын 30 чылды кудумчууздан сарыг өкнүт, сутгарыга система-зынын эргелдирини ажил-дир адына хамааржыр «УА-3-469» маркалы Н-398 17 РУС деп дугуарлыг автома-шинаны билдинмес кижил-дир орлап муңупканын дугайында билдинришкен кирген. Болган хөкөргүн «изиг ийн-биле» хөдөлдү үн-ген иштинги хөкөргүн килди-зини начальнигин бирги ордакчымы Виталий Вары-тин-Солы, кожуунун апар-тиспения начальниги Юрий Хомушкун, инспекторлары Мерген Куулар, Мерген Донка, Николай Демба, криминалист-эксперт Вален-тин Соколов, истечи Вита-лий Кудравцев оларнын бажырымчалыг ажилдаалары тундөйлөңү ук хөкөрге каразыттыр турар хамаа-ржылар илереттинген болуш үстүнде соорулан автома-шаны ээинге дедир эттиген. Амгы үеде хөкөргүн истелге-ли чоруп турар.

Ары-Ууңу ажилчыны ко-операциянын салдыкызы М. Б. Агарбаа оон ажилдан турар салдынын соңгазын май 10-дан 11-же дүне буауп киргеш, аш-чөм бараанна-ры оорлангын дыңаткан. Оорлар хөй акша чүңүгү материалдыг коаралды чедиргени-биле бо хөкөргү ис-текти Шолбан Монгуш, кри-

Милдистер: иштисел амыралы — 3-34-19; 3-34-98; улугтур — 3-34-49; 3-36-73; көзө ажилдагы — 3-36-82; културга, өөрөңдө болуш чогаал — 3-39-15; мөдөөлөр болуш спорт — 3-37-11; оюлга — 3-34-39; 3-34-93; ча-гаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; үндүрүчүлөр — 2-27-41; солун келбеге барганла — 3-57-92; 3-14-94; бух-галтери — 3-41-16; чаралдар килдизин — 3-34-57.

Валентина АРТЫНА. Шатаан-Аргы хоорай.

Чемже-чөже хөй чогаал-дырда ава кижини ачы-буя-ны, авыр-кежини алга-ваан, мактаван бөрү. Ава дугайында чогаалдарын саа-зыга бижип четтес, самбын-биле санап четтес. Мен ишине хөй, кылдык кымыска деп ажы-толу, оод, кысты азырат өстүргөн, доктурчун, кижикиткен бол-гаш олармыа ынак мен, олармыа чоргаарыңар мен. Огул азы кызы өскөн черин чарытпаламы, өргүн чо-нуун келдир үең дээп, ажилдап, тутчуң, туржуң-ла чорур болза, ол ава ки-жиге эң-не дээди шаңалал, өртөз турбас өлөйлиг бай бөлек-тир, хүндүткел-дир, ажы-тодунге чоргаарал, бү-зүрөлдүр. Мен олгу, кылдымы төлө-түгү, ажил-инини кижилер болуш дээп азырагындын даңчыктарын, чатырын, сургаар чамчыдыг мен. Ынчаанга-ла мынды боор, мөңө ажы-тодунер кажан-даа чалга, бак, олуттай, шүшпөң диртип, авазын ала-таанар, авазын суратпаа-рар. «Ат өлүр — баглаажы-артар, ава өлүр — кызы ар-тар» деп чечен сөстүн артын-

чыннап-лаа чорду. Сама-гадалгай радио бедиринге монтоп-ла-даа турду. Оон келдеш, төрөң совхозу «Кызыгараа» механик бооп бааза ажилдады. Алак сөөлүндө, ажил-агы дээш тутчуп, туржуп чорашаң, 1995 чылдың сен-тябрь айының 3-те, Ак-Эрикке чыга бажыңче үлгү-теш, ажилдап турда, дозу ирзэн чагы көзү дүңкеш, ол-дүмү өлүр башып каанымдан ала-нези бистерден, акыл-маларыңдан, алган экин-чи, аян-тодунуң чарып, амы чок бойдука санаптыр-ды. Бо дээрге ава кижини менээ аажок улуг ажы-шүжүгү, согдөл четтес угулумы улуг каныгдаларды, когаралдыр. Ол дээш, мен ава кижини үйгү удувастамын, дым көрбөстө мен, чөмө бажыңче үлгү-теш мунгарар, карлам суу бе-лиң кадың калган. Карак-тары онунга ийн кара-уттер, онгарлар артар ча-ла-вас. Чүү деп чүү дээр, өртөм-чөйүн үдөң өртөтпимес баглаттымас аар-ла-дыр. Кижини ажык хилдичектиг берге-ле-дир. Ынчаала-лаа канчаар боор ам, өлгөн-биле калды өлүр эвес, ыглай-ыглай кылды ичке чарыкчы, кы-зыл-кылайы чурттап-ла чо-руур ава-дыр мен. Аваның үдөңүн үлөжир чоңу, ып-өтүң бар-ла-дыр. Ынчаала-даа, төрөң совхо-зу, оң удуруттуулаа, өмөк-лөмөк каттайн, өскөз көрүч бөзгө, чылдичи хомудан-чык боор-дур. Вистер олгун Айыр-Санаанын ала-незини эгелдир, чок апарган ол-дүм-лаа болза, «Кызыгаар» совхозтун, өскөң-төрөң сов-

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000. РЕДАКЦИЈАНЫН КОЛЛЕГИЯСЫ: П. С. Базыг (кол редакторуң ораакчымы), А. Б. Монгуш, А. О. Оксун (ка-рыскалалды секретары), М. М. Саал (кол редакторуң ораакчымы), Н. С. Эрзеп. РЕДАКЦИЈАНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүлөзү алыр чер — 3-34-26; кол редакторуң ораакчылары — 3-34-17; 3-33-91; хармысалалды секретары — 3-34-92, ораакчы-лары — 3-45-93.

Долума ЛЫКАА.